

pitanja (38 svezaka) i novine *Narodna sloboda* u Mostaru (1918.) do njegove plodne povjesne djelatnosti razvijene naročito u kasnijim godinama u Sjedinjenim američkim državama. I premda se povjesničari o njegovim teorijama još spore, jedno je neosporno da je Dominik pridonio hrvatskoj povijesnoj znanosti mnoštvo novih podataka, s kojima je širom raširio vrata novim istraživanjima.

Velik dio svojih snaga Mandić je posvetio i političkoj djelatnosti, čini se, ipak, manje plodonosno nego na drugim područjima. Na političku scenu stupio je kao jedan od šest članova Narodnog vijeća, u Mostaru, koje je trebalo preuzeti vlast i sačuvati red nakon pada Austrije, dapače je upravo Dominik preuzeo u ime Narodnog vijeća spise i novac od austrijskog zapovjednika. Kao franjevac široko otvoren prema svima udružio se u politici, odmah u početku, s katoličkim intelektualcem Petrom Roguljom, sinom oca pravoslavca i majke katolkinje. Nije čudno da je u tog začetnika *Hrvatske pučke stranke* prevladavala želja o narodnom jedinstvu, koja će doći do izražaja i u programu stranke, koja je kako ističe Bazilije osnovana prije u Hercegovini (19. IV. 1919) nego u Zagrebu. Iako je program stranke bio u potpunosti katolički, nacionalno je, u zagrebačkoj središnjici, bio vrlo nesretno formuliran sa svojim shvaćanjima o troimenom narodu.¹ Ništa čudno da takvu stranku zapravo nisu promicali ni sami franjevci u Hercegovini već su se više priklonili Radićevoj seljačkoj stranci.

¹ *Narodna politika*, I (1919), br. 123, [9. V. 1919]. M. Mitrović, *Jugoslavenska predratna sociologija*, Beograd 1982. 58-59, ističe ovu stranku ipak kao nacionalističku iz čijih je redova izišla "zloglasna 'Križarska organizacija' profašistička koljačka družina."

Premda je bilo mukotrпно prodrijeti u splet prilika i skup problema u kojima je djelovao junak ove knjige, Pandžić je znalački, do u detalje, oslikao Mandićev život, ali i ne izgubivši nikada iz vidokruga cjelinu povijesnih zbivanja. Zbog toga će za ovom knjigom morati posegnuti svi oni koji se budu bavili hrvatskom poviješću XX. stoljeća

Vicko Kapitanović

* * *

JOSIP FRANULIĆ, *Školstvo u Nerežišćima na Braču*. Izd. Zadružni savez Dalmacije "Zadugar", Nerežišća 1998. 156 str. ilustr. 21 x 14 cm.

Nije lako napisati temeljitu studiju o školstvu nekog mjesta. Teško je, naime, doći do izvora, osobito za razdoblje starije od 18. st. Stoga se treba služiti uopćenim, u znanosti već poznatim činjenicama. Osim toga, škola je dio života u kojem djeluje i stoga se ne smije promatrati kao zatvorenu sredinu. Naprotiv, školstvo prožima, ali i stvara atmosferu u kojoj djeluje, ono oblikuje ne samo obrazovno, nego etički pa i psihički učenike da postanu korisni članovi društvene zajednice; ono uz Crkvu stvara duhovnu oblikovanost pučanstva nekog kraja.

Iako je to veoma teško, don Josip Franulić, poznati zaljubljenik u svoje rodno mjesto, napisao je zaokruženu cjelinu razvoja školstva Nerežišća, koje su sve do novijih vremena bila glavno mjesto otoka Brača. Jasnim i jednostavnim stilom uspio je često suhe podatke oživjeti, učiniti ih zanimljivima. Uz crkvu on postavlja školu, koja od 1798. godine djeluje kao Državna pučka škola, kao središte duhovnog života Nerežišća. Premda kod Franulića prevladava deskriptivni način izlaganja, ipak je dovoljno istaknuta

uloga škole na život područja u kojem je djelovala.

Raspravljanje je prikazano u ovim naslovima: Privatno poučavanje; Vjeronaučna obuka; Klerička škola; Državna pučka škola; Ostala područja poučavanja; Istaknuti Nerežišćani; Svećenici Nerežišćani; Zaključni osvrt. Taj materijal pisac je napisao prema mogućnostima dostupnog mu materijala. Najveći dio radnje obuhvaća Državnu pučku školu od 1798. do 1998. godine.

O najstarijem razdoblju školstva u Nerežišćima Pisac je izložio opće zasade poznate u znanosti. Tako tek pretpostavlja da su pojedini poimence navedeni župnici bili privatni učitelji. Ti, kao i drugi neznani župnici, bili su učitelji manjeg broja djece bogatijih obitelji.

Takva pretpostavka dobija snagu u spisima biskupskih pohoda, uvedenih nakon Tridentskog sabora. U tim spisima nalaze se podaci i o radu nerežiških župnika oko katehizacije te poučavanja djece i mladeži u osnovnim znanjima. Iz tih dragocjenih zrnaca don Josip je stvorio sliku vremena kad se školstvo teško uhodavalo jer nije bilo prostorija, udžbenika, a niti narod nije vidio opravdanost pohađanja škole, na što su se tužili župnici biskupu; za puk to je bilo uzalud trošenje vremena, a djeca su morala raditi "pametnije poslove" - čuvati stoku, pa i raditi u polju.

Godine 1798. osnovana je Državna pučka škola, za prve austrijske vladavine. Pisac prati njezin rad sve do naših dana. Služeći se ispravama, Pisac je istakao ulogu hvarsko-bračkog biskupa Ivana Dominika Stratica oko osnivanja javne škole, iznio školske zakone sve do danas, popisao upravitelje, učitelje i katehete, opisao pojedine zgode prema školskim zapisima, što osvježava tekst i čini ga zanimljivim jer otkriva djelovanje takve ustanove ukoliko je u dobrim rukama.

Posebno je opisao gradnju nove školske zgrade. Činjenica uvođenja hrvatskog jezika kao nastavnog bila je veoma važna i treba je posebno naglasiti. Posebno je vrijedan materijal Pisac iznio o izvanškolskom radu: o priredbama, predavanjima, glumačkim skupinama, glazbi.

Franulić je ukratko obradio djelovanje časnih sestara Službenica milosrđa (Ančele) koje su držale stručnu školu za žensku mladost, a i dječji vrtić. Osvrće se i na pojedina katolička društva, donio je lijep broj biografija vrijednijih svjetovnjaka i svećenika.

Ovaj kratki prikaz mislim da pokazuje mozaičnost razvoja životvorne ustanove, a što je don Josip Franulić uspješno iznio i zaokružio u jednu cjelinu. Ona je bila dio naših Nerežišća, njihov ponos, izvor intelektualnog i moralnog odgoja u prošlosti, a i danas. Stoga ova knjiga nije samo zahvala djelatnicima te ustanove nego i poticaj da ona (moguće pod nazivom fra Bernardina Drivodilića) nastavi oko intelektualne i duhovne čistoće i jakosti ovog lijepog kraja.

Josip A. Soldo

R

Č

M

P.

LI

T.

J. 2

PR

M.

PRJ

1 C

2. P

raču

potp

3. A

nam